

Pompeu Fabra i l'esport

JORDI MIR
Institut d'Estudis Catalans

Resum

Pompeu Fabra va ser un defensor convençut de la pràctica de l'esport, bé que ell no el va exercir més que com a exercici físic o com a esplai. No va participar mai en cap esport d'equip. L'excursionisme, activitat que va conrear tota la vida, és on va fer més evident aquesta actitud. Sense l'objectiu d'assolir cims específics, va fer llargues caminades i va practicar l'excursionisme clàssic d'una manera constant.

Més circumstancialment, va ser un assidu jugador de la pilota basca durant la seva estada a Bilbao. Quan va tornar a Catalunya, aquesta afició el va decantar cap al tennis, però sense que se la plantegés des d'un punt de vista competitiu. D'una manera semblant, i més en l'àmbit familiar i afavorit per la seva residència a Badalona, va practicar la natació d'una manera habitual però no sistemàtica.

La seva voluntat de promoure l'esport el va portar a formar part d'alguns clubs i a ocupar càrrecs federatius, en moments concrets i en una clara actitud, una vegada més, de servei al país.

Des d'un punt de vista lingüístic, i potser perquè l'esport encara no era una activitat amb tanta incidència a la societat com ara, no hi va fixar gaire l'atenció. Així i tot, és interessant de veure com al *Diccionari general de la llengua catalana* ja hi va incloure alguns mots que havien de ser el precedent dels molts que després la gran implantació de l'esport ha anat fent oportuns i necessaris. També en això, va marcar la pauta.

PARAULES CLAU: esport no competitiu, excursionisme, pilota basca, tennis, natació, promoció de l'esport, associacionisme, càrrecs federatius, implantació terminològica.

Abstract: Pompeu Fabra and sport

Pompeu Fabra was a staunch advocate of sports activity despite the fact that he never devoted himself to sport more than as physical exercise or recreation and never took part in any team sport. Hiking, an activity which he enjoyed throughout his life, was the field in which this attitude was most evident. Without seeking to climb specific peaks, he took long walks and did classic hiking on a constant basis.

In a more circumstantial way, he regularly played Basque pelota during his stay in Bilbao. Upon his return to Catalonia, this interest led him to tennis, although he never sought to play it competitively. In a similar way but basically within his family circle and favoured by his residence in Badalona, he swam regularly but not systematically.

Fabra's will to promote sport led him to join some sports clubs and to hold positions in sports federations at specific times and once again this was clearly with an attitude of service to his country.

From the linguistic standpoint, perhaps because sport was not yet an activity exerting such a great influence on society as it does today, he did not devote much attention to sports activities. Even so, it is interesting to see that the *Diccionari general de la llengua catalana* (General Dictionary of the Catalan Language) already included some words that would be the precedent of many others which the widespread presence of sport has subsequently made timely and necessary. In this area as in so many others, Pompeu Fabra set the standard.

KEYWORDS: non-competitive sport, hiking, Basque pelota, tennis, swimming, promotion of sport, associationism, sports federation positions, implementation of terminology.

És un fet habitual que quan es parla de Pompeu Fabra en aspectes que van més enllà de la seva dedicació prioritària i decisiva a la llengua, es faci referència a la seva relació amb l'esport. Aquest any, que en commemorarem el 150è aniversari de la naixença, en el marc d'aquesta jornada dedicada a analitzar el llenguatge que ha generat aquesta activitat en la nostra societat és escaient de donar un cop d'ull a l'estima que l'esport com a fet social li va merèixer en tot moment. A l'hora d'intentar fer una aproximació mínimament sistemàtica a quina ha estat aquesta vinculació cal, però, fer una reflexió prèvia. Fabra, de fet, no fou un esportista clàssic, i encara menys en el sentit que ha anat adquirint darrerament aquest concepte. No sembla que es deixés seduir mai per la dèria de la competitivitat, factor que es considera cada dia més essencial. En canvi, tota la vida i en tots els aspectes, es va mostrar, això sí, un amant i un divulgador de l'esport com a activitat física i valor humà.

I hi va estar a prop sempre. Com a activitat segons com complementària, i més com a esbarjo que altra cosa, hi ha constància que va practicar, com a mínim,

tres esports que podem considerar clàssics: la pilota basca —o pilota amb pala, com sembla que en solia dir—, el tennis i la natació. A pilota sembla que hi va jugar més o menys durant la seva estada a Bilbao. Segur que era la manera que tenia més a mà, per dir-ho així, per fer exercici físic i, en certa manera, de relacionar-se. Hi ha referències d'aquesta pràctica, però no es té notícia que participés en cap tipus de competició.

Tot fa pensar que aquest costum adquirit a Bilbao i en unes circumstàncies ben concretes, quan va tornar a Catalunya el va inclinar a aficionar-se al tennis. La seva presència en alguns clubs barcelonins i del Maresme —la residència a Badalona va fer que tingués força relació amb aquella zona— dona a entendre que aquest va ser un esplai força habitual per a ell. En aquest cas, si més no, aquesta afició va arribar a tenir reflex en la família. La filla gran, Carola, s'hi va dedicar més directament i va arribar a ser campiona de Catalunya i concretament l'any 1930 va ser inclosa per l'Associació de Lawn Tennis de Catalunya, l'actual Federació, en la llista de les quatre millors jugadores del moment. Fabra tampoc no va entrar al món de la competició, però se'l podia considerar —i se'l va considerar— un tennista.

Pel que fa a la natació, la seva tendència encara és més ambigua. La decisió ja inicial, al moment del retorn, d'anar-se'n a viure a Badalona es deu en bona part al fet que li semblava interessant que la família tingués un accés fàcil a la platja. Sembla que el seu sentit progressista va fer que, de ben jove, aprengué a nedar, fet no gens comú en aquella època, i això mateix devia voler per a les seves filles. Sense que ens l'imaginem competint en cap medi aquàtic, és curiós de constatar que l'única fotografia en la qual el podem veure practicant un d'aquests esports és una en què apareix nedant en un espai obert i que no és el mar, és a dir, en plena natura.

I és que precisament en plena natura és on va desenvolupar amb veritable constància l'activitat esportiva que més el va complaure: l'excursionisme. Una activitat que, en tant que física, es podia considerar un esport, però que permetia adequar l'esforç a la voluntat de cadascú i complementar-lo amb la percepció d'elements culturals diversos. Per a això Fabra va tenir una disposició idònia, perquè de ben jove ja va demostrar que era un gran caminador i aquesta facultat, d'acord amb les circumstàncies de cada moment, la va conservar tota la vida.

Dels altres esports en conjunt en tenim ben poca informació, però de les seves peripècies excursionistes, com que s'esplaiava a parlar-ne i a més normalment era una vivència compartida i els qui l'acompanyaven hi feien referència, se'n sap força més. Si hi afegim que era una activitat en la qual tenia constantment opcions de recollir informació lingüística, no és estrany que s'hi complagués especialment. Com que aquesta és una faceta destacada de la vida de Fabra val la pena, avui que s'escau, de fer-hi una repassada.

De fet, la seva consideració com a excursionista es pot resumir en tres branques: la de les llargues caminades, la de les excursions «convencionals» i la de la seva participació en els coneguts campaments pirinencs que s'han popularitzat amb el seu nom. De molt jove, com és conegut, va mostrar curiositat per les llengües i per la música —va ser un addicte a Wagner—, dèries que podia satisfer des de Barcelona, però quan el 1890 va establir contacte amb el grup de *L'Avenç*, a través de Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas i Carbó, homes del Centre Excursionista de Catalunya, va descobrir les possibilitats que li oferia l'excursionisme d'eixamplar el coneixement del país i el contacte amb la llengua.

Li agradava d'explicar que cap als vint anys ja va anar de Barcelona a Camprodon a peu, amb l'excusa de fer una visita als familiars. Dues altres llargues excursions, aquestes pirinenques, de les quals ha quedat memòria escrita són les travessies des de la vall de Ribes a la de Noedes, a la part septentrional del Conflent, dutes a terme els anys 1891 i 1895. La del 1891 és recordada especialment pel fet d'anar-hi en companyia de Massó i Casas i dels músics Enric Granados i Enric Morera, els quals, fent mostra del seu virtuosisme musical, van fer més fàcil l'acolliment al balneari dels banys de Toès, vesprada que van agrair perquè els convenia descansar. En aquesta ocasió es va deixar dur, però en l'excursió del 1895 ja va fer ell de guia. Una de les caminades que també és recordada és la que va fer pel Solsonès amb Joan Coromines el 1935, amb la serra de Busa com a punt referencial. Però l'anècdota que confirma aquesta facilitat amb què es disposava a caminar és la del dia que sortint d'un enterrament es va trobar amb un conegut alemany, equipat amb una motxilla, que li va dir que se n'anava a Montserrat a peu. «Que us fa res que us hi acompanyi?», va fer Fabra. I tots dos, sense més preàmbuls, van emprendre el camí del monestir.

Allò que es va convertir en un costum van ser, però, els recorreguts matinals o de tot un dia, en companyia de personalitats tan volgudes per ell com Josep Maria de Casacuberta, Pau Vila, Ramon Aramon o Joan Coromines, i ben sovint amb un bon estol de deixebles, entre els quals Eduard Artells, Carolina Poch i Bartomeu Bardagí, que aspiraven a convertir l'excursió en una lliçó més del mestre. Montserrat, el Montseny o les serres del Maresme eren els indrets més sovintejats, però també es té referència d'anades cap a parts més meridionals, com el Garraf i el Penedès, i, concretament, d'un recorregut molt específic que va fer pel delta de l'Ebre amb Josep Maria de Casacuberta, Lluís Nicolau d'Olwer i Pere Garró el 1934.

En nou ocasions, del 1927 al 1935, va gaudir del contacte amb la millor natura amb l'assistència als campaments que organitzaven cada estiu en una vall pirinenca els germans Pere i Ignasi Arnalot, de cal Tort d'Alòs, una de les cases de més anomenada del Pirineu pallarès. Eren uns dies destinats a gaudir del paisatge i el clima d'aquells indrets, amb totes les comoditats que la família Arnalot hi po-

dia aportar. Les excursions als estanys, sempre espectaculars, i als punts més estratègics de la zona formaven part del programa, i en un ambient propici com aquell és on Fabra, quan ja tenia seixanta-tres anys, va pujar al pui de Linya, de 2.869 metres, que, de fet, va ser el seu sostre muntanyenc.

La seva implicació amb Palestra, l'entitat catalanista creada el 1930 de la qual va ser president des del primer moment, a part de fer-lo present en moltes localitats catalanes per assistir a actes de presentació i conferències, també li va proporcionar l'ocasió de concórrer a campaments i concentracions on s'aplegava la joventut que acollia Palestra. Alguns llocs d'on es té constància de la seva presència són els campaments de Ripoll, la cala Llorell a Tossa de Mar, la serra del Cadí, l'estany de Malniu i Sant Jeroni de la Murtra. Aquesta presència és la millor demostració de com es complaïa a compartir amb el jovent aquells actes de formació patriòtica i, a la vegada, eixamplar el coneixement del país.

El gust per caminar i per la contemplació del paisatge no el va perdre mai i entre els companys d'exili era motiu de comentari i d'admiració que, quan ja li minvaven les forces, encara no s'estigués de fer passejades pel voltant de Prada, que sovint arribaven a Conat o a Marquixanes, i que, entre anar i tornar, s'allargaven fins més enllà de deu quilòmetres. El dia trist de la seva mort, tornant de Perpinyà encara va fer penosament la petita caminada de l'estació de Prada a casa. I aquesta, sí, va ser l'última.

Una faceta que no es pot oblidar és la seva intervenció com a impulsor i dirigent de l'esport. Veia la importància que tenia aquesta activitat en la formació del jovent i de la societat en general i la seva consciència cívica el va portar, quan va considerar que calia, a dedicar-hi una atenció especial.

Tot i que no va tenir com a qüestió prioritària la seva adscripció a entitats concretes, és indicatiu de la seva trajectòria que el mateix 1912, al retorn de Bilbao, ingressés a la Secció de Tennis del Futbol Club Barcelona —club del qual no consta que fos mai soci. Encara ho és més, però, que l'any 1914, just quan assentava el seu veïnatge a Badalona, figurés en la llista oficial de fundadors del Badalona Lawn-Tennis, de la Junta Directiva del qual va formar part des del primer moment. Més endavant, en va ser president. Amb el temps es va dissoldre i, llavors, Fabra va continuar el seu costum mai no interromput de practicar aquest esport a les pistes del Club de Tennis del Masnou.

La presència i la personalitat que havia anat adquirint en el món de l'esport —i el seu compromís amb la societat catalana en general— van fer que el 1927, en un moment en què hi havia dissensions en el si de la federació fins al punt que un club important com el Club de Tennis Turó se'n volgués apartar, sorgís com la persona idònia per resoldre aquell conflicte. Fou proposat com a president de la llavors anomenada Associació de Lawn Tennis de Catalunya, va acceptar i va aconseguir que, al cap de mig any, el Turó es reincorporés a la disciplina federati-

va. La gestió va ser ben rebuda i agraïda i això el va portar a mantenir-se en el càrrec fins al 1935.

En una implicació menor també va incidir en l'àmbit de la natació. No va passar, tampoc, de ser-ne un practicant passiu, però sempre afavorint les accions constructives. L'any 1919 va encapçalar la llista de fundadors i va ser president del Club Natació Pop, de Badalona.

El fet que va fer més evident el prestigi i la consideració que Fabra s'havia anat guanyant en el medi esportiu es va produir l'any 1933. Al local de la Federació Catalana de Lluita, el dia 3 de juliol, convocada per una comissió organitzadora, es va celebrar una assemblea a la qual van assistir una quinzena de federacions. La intenció era promoure un organisme que coordinés i representés tot el ventall de l'esport català i el resultat va ser la creació, aquell mateix dia, de la Unió Catalana de Federacions Esportives, l'UCFE. Pompeu Fabra, que encara presidia l'Associació de Lawn Tennis de Catalunya, no va assistir a l'assemblea, però a l'hora de decidir qui havia de presidir l'organisme es va decidir per unanimitat que la persona idònia seria ell. Tothom va considerar que aquella unió que el títol mateix de l'entitat acabada de crear volia simbolitzar no la podia encapçalar millor ningú que qui havia aconseguit el consens i la unitat en un tema tan transcendental com la llengua. I Fabra, fent honor una vegada més al seu compromís amb el país, ho va acceptar.

Aquella UCFE que ell es va proposar d'impulsar no va poder desenvolupar tots els projectes previstos, perquè, massa aviat, les coses van anar a mal borràs. Així i tot, entre les activitats que es van dur a terme no es pot deixar de fer esment de la I Setmana de l'Esport, celebrada del 25 de maig al 2 de juny de 1935, amb un ampli programa compost de competicions i actes culturals de caire esportiu.

Una altra iniciativa que responia a aquells criteris va ser l'establiment d'un programa setmanal de ràdio a través de Ràdio Barcelona. D'aquella experiència ens n'ha quedat un document interessant que és l'al·locució que Pompeu Fabra va fer per presentar el primer programa. Són unes paraules que reflecteixen, una vegada més, el desig de la unitat en tots els camps i, en aquest cas, específicament, en el de l'esport. Unes paraules que, encara ara, ve de gust de recordar: «La Unió Catalana de Federacions Esportives ha organitzat aquest quart d'hora setmanal de l'esport català, en el qual parlaran successivament els representants de tots els esports que es practiquen a Catalunya. Díficilment s'hauria trobat la manera de trobar per ràdio una informació completa de l'esport català, sense una entesa entre totes les federacions. L'entesa és avui un fet, tots els amants de l'esport la desitjàvem i ha estat amb una viva satisfacció que l'hem vist, a la fi, realitzada, amb la constitució de la Unió Catalana de Federacions Esportives. Permeteu-me, per acabar, que expressi el nostre agraïment a la Ràdio Barcelona.»

La seva popularitat s'acreixia i es feia extensiva en el món de l'esport. Una mostra d'aquest caliu popular la va tenir, per exemple, el dia 20 de gener de 1935

amb motiu de l'assistència i la participació en el repartiment de premis a la cursa del Premi Jean Bouin, precisament guanyada, en aquella ocasió, per l'atleta de Sant Jaume d'Enveja, Jeroni Joan.

Amb el daltabaix de la Guerra Civil, l'UCFE va quedar dissolta. La llavor, però, ja hi era i ara, amb el lleuger canvi de nom per Unió de Federacions Esportives de Catalunya (UFEC) torna a ser on s'aplega i es cohesionen tot l'esport català, amb l'esperit fabrià com a mirall.

Fabra, iniquament, es va veure empès a un exili cruel que li va estroncar totes les il·lusions. Però deixava un rastre profund i fecund. La seva obstinació —providencial i decisiva— per la normalització de la llengua, la seva constant trajectòria civicopatriòtica exemplar i, avui ho hem de destacar especialment, la seva intervenció en l'objectiu d'ennobliment de l'esport, són petjades que va deixar ben marcades i que nosaltres, per gratitud, tenim el deure de mantenir.